

Lang leve het jacobitisme!

Een onderzoek naar de overlevering van het jacobitisme van de zeventiende eeuw naar het heden.



Battle of Culloden

Henrike Luijk

3353362

h.g.luijk@students.uu.nl

14 februari 2011

D. Onnekink

Onderzoeksseminar III

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Het traditionele jacobitisme uit de zeventiende en achttiende eeuw	5
Bedreiging	5
De Stuarts	7
Anti-Engels en pro-Frans	7
Tories vs. Whigs	8
De kerk	9
Symboliek	10
Hoofdstuk 2: Robert Louis Stevenson en het jacobitisme	13
<i>Kidnapped; or the lad with the silver button</i>	13
Traditioneel jacobitisme vs. Robert Louis Stevenson	15
<i>Portability of the past</i>	17
Hoofdstuk 3: <i>Kidnapped</i>; jacobitisme verfilmd	19
Twee keer <i>Kidnapped</i>	20
<i>Portability of the past</i>	23
Conclusie	24
Literatuurlijst	27

Inleiding

Op 15 februari 1696 werd er een aanslag gepleegd op het leven van Willem III, ook wel bekend als de *Assasination Plot*. Een groepje ontevreden jacobieten had in het geheim een plan gesmeed om Willem te vermoorden wanneer hij met zijn gevolg aan het jagen was. Op een haar na lukte de aanslag: een week van tevoren werd het twee medeplichtigen te heet onder de voeten en waarschuwden ze Willem. De samenzwering werd ontmanteld en de schuldigen werden gevangen genomen of geëxecuteerd. De verantwoordelijken waren Engelse edellieden, maar het is zeer waarschijnlijk dat de gevluchte Engelse koning Jacobus II of de Franse koning Lodewijk XIV van deze aanslag geweten heeft.¹

De *Assasination Plot* was niet de enige aanslag die door de jacobieten werd beraamd om Willem III van de troon te krijgen. Er werden vele pogingen ondernomen, die allemaal mislukten. Alhoewel ze niet in staat waren een succesvolle aanslag te plegen op het leven van de koning, waren de jacobieten niet te onderschatten tegenstanders. In de geschiedschrijving is er momenteel een levendig debat over de politieke rol van de jacobieten in de Engelse politiek in de achttiende eeuw. Vanaf de jaren '70 is de heersende opvatting dat het jacobitisme zowel in de politiek, als in de cultuur en de religie een grote rol heeft gespeeld.²

Voor de jaren '70 werd het jacobitisme werd er weinig onderzoek gedaan naar het jacobitisme en dat had als gevolg dat niet alle aspecten ervan goed zijn onderzocht. Het meeste onderzoek omtrent het jacobitisme heeft zich op de politiek gericht, waardoor er op cultureel gebied nog een hoop te ontdekken is. Het culturele onderzoek heeft zich vooral gericht op poëzie en muziek, het onderzoek van Dustin Griffin (*Regulated Loyalty: Jacobitism and Johnson's Lives of the Poets* (1997) is hier een voorbeeld van, net als het werk van Carol McGuirk (*Jacobite History to National Song: Robert Burns and Carolina Oliphant (Baroness Nairne)* (2006). Er is ook al onderzoek gedaan naar literatuur uit de zeventiende en achttiende eeuw van jacobitische auteurs, een voorbeeld daarvan is *Swift and Jacobitism* (1997) van James A. Downie. Hoewel het onderzoek op cultureel gebied zich steeds verder uitbreid en steeds meer gebieden bestrijkt, is er nog geen onderzoek gedaan naar hoe het jacobitisme zich in de literatuur manifesteert. Daarom is het tijd voor een onderzoek naar de verwerking van het jacobitisme in de literatuur en dat is wat dit onderzoek zal doen.

In dit onderzoek zal het traditionele jacobitisme uit de zeventiende en achttiende eeuw centraal staan en er zal onderzocht worden hoe dat jacobitisme werd gebruikt in een roman uit

¹ G.H. Jones, *The main stream of jacobitism* (Cambridge 1954) 47.

² M.G.H. Pittock, *Jacobitism* (Hampshire 1998) 6.

de negentiende eeuw en verfilmingen daarvan. De roman die voor dit onderzoek wordt gebruikt is *Kidnapped; or the lad with the silver button* van Robert Louis Stevenson uit 1886. Er zal onderzocht worden hoe het traditionele jacobitisme weergegeven wordt in een roman die ongeveer 150 jaar na dato is geschreven. Daarnaast zal onderzocht worden hoe het traditionele jacobitisme naar voren komt in twee verfilmingen van *Kidnapped* uit de twintigste eeuw. De hoofdvraag van het onderzoek is als volgt: “In hoeverre zijn de vaste thema’s uit het traditionele jacobitisme uit de achttiende eeuw terug te vinden in het boek *Kidnapped* van R.L. Stevenson (1886) en in de verfilmingen van dat boek?”

In dit onderzoek zal dus een vergelijking gemaakt worden tussen het traditionele jacobitisme, het boek *Kidnapped* van Stevenson en twee verfilmingen van dit boek. In de twintigste eeuw is *Kidnapped* twaalf keer verfilmd door verschillende regisseurs. De keuze is gevallen op een verfilming uit 1995, een Amerikaanse film van de regisseur Ivan Passer. De tweede verfilming komt uit 2005 en is een driedelige miniserie van de BBC die gemaakt is door regisseur Brendan Maher. Er is met opzet gekozen voor een Amerikaanse en een Britse film, omdat dat een bron kan zijn voor verschillen tussen de verfilmingen. Het is interessant te kijken naar de verschillen tussen een Amerikaanse en een Britse interpretatie van het jacobitisme.

In het eerste hoofdstuk zal het traditionele jacobitisme beschreven worden uit de late zeventiende en achttiende eeuw. Hoe is het ontstaan en hoe heeft het zich ontwikkeld? De nadruk zal in dit hoofdstuk liggen op de ‘thema’s’ uit het jacobitisme: wat zijn de hoofdpunten van de stroming, welke ideeën spreken mensen aan, wat zijn de redenen om jacobiet te worden? In het tweede hoofdstuk zal het boek *Kidnapped* geanalyseerd worden. De keuze is gevallen op *Kidnapped* omdat het boek geschreven is aan het einde van de negentiende eeuw en het is interessant om te kijken naar Stevensons weergave van het jacobitisme, bijna 200 jaar na het ‘begin’ ervan. Bij het analyseren van het boek zal een aantal vragen gesteld worden, namelijk hoe het jacobitisme naar voren komt, waar het voor staat en wie de aanhangers waren. Gekeken wordt of daar iets over te zeggen valt en of er in dat opzicht iets veranderd is in het jacobitisme. Om een goede vergelijking te kunnen maken zullen bij het analyseren van de films dezelfde vragen gesteld worden. De analyse van de film zal in het derde hoofdstuk worden beschreven.

De analyse van het boek en de films hebben niet alleen als doel aan te tonen dat het traditionele jacobitisme verwerkt kan worden in boeken en films, maar moet ook laten zien dat het jacobitisme ‘overdraagbaar’ is. Met overdraagbaar wordt bedoeld dat het jacobitisme een fenomeen is dat door de eeuwen heen steeds weer gebruikt kan worden, zonder dat het

zijn betekenis verliest. Deze theorie is gebaseerd op de theorie van Adam Knobler over *portability of the past*, die hij in zijn artikel *Holy Wars, Empires, and the Portability of the Past: The Modern Uses of Medieval Crusades* uitwerkt. Het overdraagbaar vermogen van het verleden (*the portability of the past*) is een theorie die probeert aan te tonen dat bepaalde historische gebeurtenissen honderden jaren nadat ze hebben plaatsgevonden nog steeds gebruikt kunnen worden in het heden. Knobler onderbouwde zijn theorie aan de hand van een *case study* over kruistochten. Volgens Knobler werden de kruistochten in de politiek als symbool en ideologie gebruikt en als bindmiddel voor de samenleving. De centrale vraag in het artikel is hoe en waarom een 850 jaar oud verschijnsel een effectief politiek middel kon zijn om te communiceren tussen klassen en maatschappijen in de negentiende en twintigste eeuw.³ Het antwoord op deze vraag is dat de kruistochten werden gebruikt als politieke propaganda en om het collectieve geheugen te manipuleren.⁴ Daarnaast konden de kruistochten makkelijk aangepast worden aan de wensen van de politici die ze gebruikten als symbool. Of men de kruistochten nu zag als romantisch of als barbaars, de metafoor was makkelijk overdraagbaar en over de betekenis viel niet te twifelen: het was of goed of kwaad. De kruisvaarder was niet alleen een romantische middeleeuwse figuur, maar hij bracht ook een mate van algemeen begrip naar de mensen. De kruisvaarder zorgde ervoor dat de imperialistische en militaire ondernemingen van de moderne tijd goedgekeurd werden door een massapubliek.⁵

Dit onderzoek zal laten zien dat Knoblers theorie niet alleen van toepassing is op kruistochten, maar ook op andere historische gebeurtenissen en op het jacobitisme in het bijzonder. Aan de hand van een *case study* over *Kidnapped* zal duidelijk worden hoe het jacobitisme in de laatste vier eeuwen is gebruikt en wat het belang ervan was en is. Op deze manier wordt er op een levendige manier een bijdrage geleverd aan het de culturele kant van het huidige debat rond jacobitisme.

³ A. Knobler, 'Holy Wars, Empires, and the Portability of the Past: The Modern Uses of Medieval Crusades' *Comparative studies in society and history* 2 (2006) 294.

⁴ Knobler, 'Holy Wars, Empires and the Portability of the Past', 296.

⁵ *Ibidem*, 323-325.

Hoofdstuk 1:

Het traditionele jacobitisme uit de zeventiende en achttiende eeuw

Het jacobitisme is een stroming die grofweg van 1688 tot 1788 heeft bestaan. Jacobieten waren de volgelingen van koning Jacobus II (1633-1701) van Engeland, die in 1689 naar Frankrijk vluchtte. Hij vluchtte voor Willem III, die in 1688 Engeland met een leger binnenviel en de troon opeiste. Vanuit Frankrijk probeerde Jacobus, en later zijn zoons en kleinzoons, weer op de Engelse troon te komen. In Engeland, Schotland en Ierland steunden de jacobieten deze pogingen en probeerden ze de komst van hun koning naar Engeland te bespoedigen. In 1788 overleed Karel Edward, de kleinzoon van Jacobus II, de laatste Stuart en met zijn dood kwam het jacobitisme tot een einde.⁶

Bedreiging

Het jacobitisme was een serieuze bedreiging voor Willem III en zijn opvolgers en er zijn dan ook een aantal oorlogen geweest tussen het leger van de Engelse koning en de jacobieten. De eerste keer dat Willem in actie moest komen was in de oorlog met Schotland en Ierland die van 1689 tot 1691 duurde. In de slag bij Killiecrankie op 27 juli 1689 stond Willems leger tegenover een jacobietenleger onder leiding van Dundee. De jacobieten verloren de slag, maar de strijd om de macht in Schotland was nog lang niet gestreden.⁷ Hoewel Jacobus had beloofd te helpen in de strijd om Schotland, was hij niet op komen dagen. Hij maakte zijn belofte echter wel waar in Ierland, waar hij een groot leger had onder leiding van zijn representant Tyrconnel. Lodewijk XIV (1638-1715) besloot het leger te steunen met manschappen en wapens en in de lente van 1690 was bijna heel Ierland in handen van de jacobieten. De enige keer dat Jacobus en Willem persoonlijk tegen elkaar streden was in juni 1690: op 1 juli vond de Slag bij de Boyne plaats die Willem won. Jacobus trok zich terug en vluchtte weer naar Frankrijk.⁸ Het verdrag van Limerick van 3 oktober 1691 beëindigde de oorlog en maakte Willem officieel koning van Ierland.

In 1715 vond één van de grootste opstanden plaats uit de geschiedenis van het jacobitisme: *The Fifteen*. De oproer begon in Schotland, zoals de meeste jacobitische opstanden, maar werd in Engeland overgenomen. De Engelsen waren ontevreden over het feit dat de lutherse George I op de troon kwam. Voor de Schotten was de *Fifteen* een uiting van

⁶ B.P. Lenman, J.S. Gibson, *The jacobite threat. Rebellion and conspiracy 1688-1759: England, Ireland, Scotland and France: a source book* (Edinburgh 1990) xv.

⁷ S. Pincus, *1688. The first modern revolution* (Yale 2009) 268.

⁸ Pincus, *1688*, 272.

nationalisme en een roep om onafhankelijkheid. De Schotten waren nog steeds erg tegen de Unie van 1707; de Schotse jacobieten waren ervan overtuigd dat de Unie slechts in het belang van Engeland was gesloten.⁹ De opstand moest ervoor zorgen dat Jacobus III koning van Schotland werd. De oproer had een enorme aanhang: één op de twaalf Schotse mannen deed mee.¹⁰ De opstand werd geleid door de Graaf van Mar en had erg succesvol kunnen zijn, ware het niet dat er een ervaren Engelse generaal in Schotland zat, de tweede Hertog van Argyll. Hij had een strategische plek uitgezocht om de jacobieten tegen te houden op hun tocht naar het zuiden. Een andere factor die het succes van de opstand beperkte was de besluiteloosheid aan de kant van de jacobieten. De Graaf van Mar wachtte op de komst van Jacobus naar Schotland, maar die liet op zich wachten. Een andere domper voor de motivatie van de jacobieten was de dood van Lodewijk XIV in augustus 1715. Uiteindelijk bleek dat de Engelsen onder leiding van de Hertog van Argyll sterker waren dan de jacobieten onder leiding van Mar. Toen bleek dat de oproer mislukte, vluchtten Mar en Jacobus, die intussen in Schotland was aangekomen, naar Frankrijk. De *Fifteen* was 'well manned and badly led'¹¹; de oproer werd gekenmerkt door groepen soldaten die niets deden of rondzwierven door Schotland.¹² Er bleek na dit incident dat een jacobitische opstand alleen kon lukken met hulp van het buitenland. Na dit incident zat George I een stuk zekerder op zijn troon.¹³

De laatste serieuze poging van de jacobieten om een Stuart op de Engelse en vooral Schotse troon te krijgen was de *Forty Five*. Met Franse hulp vertrok Karel Edward, de kleinzoon van Jacobus II, juli 1745 naar Engeland. Op 25 september konden de jacobieten Aberdeen innemen. Na Aberdeen werd ook Edinburgh werd ingenomen en in november gaven Carlisle, Manchester en Preston zich over; de jacobieten trokken langzaam maar zeker naar het zuiden.¹⁴ Hoewel het leger van Karel Edward succesvol aan de invasie begon, ging het langzaam maar steeds slechter met de jacobieten.¹⁵ Er was onenigheid tussen Karel Edward enerzijds en een aantal jacobietenleiders anderzijds. Het ging slecht met het leger van de Prins en het moest zich steeds verder terugtrekken. Uiteindelijk was de Slag bij Culloden op 16 april 1746 de beslissende slag. Door de slechte leiding van het leger was maar tweederde van het leger beschikbaar om te vechten en dat deel was in slechte conditie. Het was niet

⁹ M.G.H. Pittock, *Jacobitism* (Hampshire 1998) 38.

¹⁰ Pittock, *Jacobitism*, 42.

¹¹ Ibidem, 49.

¹² C. Duffy, *The '45. Bonnie Prince Charlie and the untold story of the Jacobite Rising* (Londen 2003) 38.

¹³ B.P. Lenman, J.S. Gibson, *The jacobite threat. Rebellion and conspiracy 1688-1759: England, Ireland, Scotland and France: a source book* (Edinburgh 1990) 115-116.

¹⁴ Pittock, *Jacobitism*, 102.

¹⁵ Ibidem, 104.

opgewassen tegen het goedgetrainde en -bewapende leger van de Engelsen.¹⁶ Daarnaast was er het probleem dat de Fransen versterking hadden beloofd, die uiteindelijk niet kwam. Het leger van de jacobieten werd tegengewerkt door het weer, de oplettendheid van de Britse vloot, de terughoudendheid van Lodewijk XV en een slechte commandant van het Franse leger.¹⁷

De Stuarts

De jacobieten waren bereid oorlogen te voeren om hun idealen te verwerkelijken, maar wat waren die idealen precies? Hoewel het jacobitisme geen homogene ideologie was, zijn er een aantal hoofdpunten in de stroming aan te wijzen waar de meeste jacobieten achter stonden. De eerste van deze punten had betrekking tot de Stuarts; de jacobieten waren overtuigd van het recht van de Stuarts om over Engeland te regeren. Volgens hen was Willem III niet de rechtmatige koning: hij was niet de officiële troonopvolger van Jacobus II. De jacobieten geloofden in erfopvolging en het goddelijke recht om te regeren, dus zolang Jacobus nog leefde, was hij de rechtmatige koning van Engeland en had Willem de troon onrechtmatig voor zichzelf opgeëist.¹⁸ Willem was een Stuart, maar de opvolging was een probleem en daarom werd in 1702 de *Act of Settlement* ingesteld, een wet die erin voorzag dat Willem opgevolgd werd door de protestantse dochter van Jacobus II, Anna, en niet door Jacobus III. Wanneer Anna kinderloos zou sterven, zou ze opgevolgd worden door een lid van het Huis van Hannover, dat streng lutheraans was.¹⁹ Dit stuitte de jacobieten tegen de borst; ze zagen dat de kans op een Stuart op de troon steeds kleiner werd en dit zorgde voor een toename van het aantal jacobieten.²⁰

Anti-Engels en pro-Frans

Jacobus II had zich tijdens zijn koningschap erg laten beïnvloeden door de Franse koning Lodewijk XIV. Hij was opgegroeid aan diens hof in Saint-Germain-en-Laye. In 1689 vluchtte Jacobus terug naar Frankrijk en van daaruit probeerde hij, en later zijn zoon en kleinzoon, de Engelse troon weer te bemachtigen. Lodewijk XIV steunde de pogingen van Jacobus en de jacobieten en stuurde soms troepen of wapens. Behalve dat de jacobieten pro-Frans waren, waren ze ook anti-Engels. Het jacobitisme was het sterkst in Schotland, waar de Stuarts

¹⁶ B.P. Lenman, J.S. Gibson, *The jacobite threat. Rebellion and conspiracy 1688-1759: England, Ireland, Scotland and France: a source book* (Edinburgh 1990) 215.

¹⁷ Lenman, Gibson, *The jacobite threat*, 208.

¹⁸ M.G.H. Pittock *Jacobitism* (Hampshire 1998) 17.

¹⁹ Lenman, Gibson *The jacobite threat*, 81.

²⁰ Pittock, *Jacobitism*, 29.

vandaan kwamen. Willems politiek was op het Continent georiënteerd en hij voerde daar twee kostbare oorlogen, de Negenjarige Oorlog (1688-1697) en de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). Die oorlogen waren slecht voor de Ierse en Schotse economie, omdat die belemmerd werden in hun zeehandel. Als reactie hierop gingen ze smokkelen naar Frankrijk, waar Lodewijk en de verbannen Stuarts zaten. Daarnaast leidde de bemoeienis van Willem in Schotland en Ierland tot een repressie van Ierse katholieken en de Schotse Anglicaanse kerk, die tot 1867 onafhankelijk was dan de Engelse Anglicaanse kerk.²¹ Door de oorlogen die Willem voerde, gingen de belastingen steeds maar omhoog en dit zorgde voor veel onrust onder de bevolking. In 1707 werd onder koningin Anna (1702-1714), de opvolgster van Willem, de *Act of Union* ingesteld, die voorzag in een unie tussen Engeland en Schotland, waardoor de koning van Engeland voortaan ook de koning van Schotland was. Dit gaf aanleiding tot grootschalige oproeren in Schotland en Engeland: de Schotten kwamen in opstand, want zij wilden Jacobus III op de Schotse troon. De Schotten waren ervan overtuigd dat de Unie slechts in het belang van Engeland was gesloten.²²

De jacobieten waren niet alleen anti-Engels en pro-Whig, over het algemeen waren ze erg naar binnen gericht en xenofobisch. In 1694 overleed onverwacht de vrouw van Willem. Maria was onder het Engelse volk geliefder dan Willem, omdat ze van Engelse komaf was. De populariteit van Willem nam in deze tijd snel af en hij was gedwongen met een parlement samen te werken dat hem niet goedgezind was. Er heerste grote xenofobie onder de Engelse bevolking en onder de jacobieten in het speciaal. Willem werd gezien als een Nederlandse indringer die alleen koning van Engeland was geworden om de Nederlandse belangen veilig te stellen. De dood van Maria deed de xenofobie alleen nog maar toenemen.²³

Tories vs. Whigs

In de politiek werden de standpunten van de jacobieten het best vertegenwoordigd door de Tories. Aan de troonbestijging van Willem en Maria ging een groot politiek debat vooraf. De grote vraag was of het parlement de macht had om een nieuwe koning aan te wijzen. De Tories geloofden in het goddelijke recht van erfopvolging en vonden dus van niet: de troon kon niet leeg verklaard worden, waardoor Willem en Maria slechts regenten van Engeland konden zijn zolang Jacobus leefde. De meeste Whigs daarentegen vonden dat Willem en Maria wel de rechtmatige troonopvolgers waren, omdat Jacobus door zijn vlucht afstand van

²¹ M.G.H. Pittock, *Jacobitism* (Hampshire 1998) 18.

²² Pittock, *Jacobitism*, 38.

²³ *Ibidem*, 19.

de troon had gedaan. Op 6 februari besloot het Hogerhuis dat Jacobus afstand van de troon had gedaan en daarmee werden Willem en Maria de rechtmatige koning en koningin van Engeland.²⁴ Willem had tijdens zijn regeerperiode vooral de steun van de Whigs en dat kwam hem goed uit: zo kon hij zijn buitenlands beleid uitvoeren zoals hij dat wilde. De buitenlandse politiek van Jacobus was slechts gericht op een samenwerkingsverband met Lodewijk XIV, Willem daarentegen was veel actiever op buitenlands gebied. Het was één van zijn drijfveren geweest om Engeland binnen te vallen: een samenwerking tussen Engeland, Nederland en het Habsburgse Rijk kon de expansiedrang van Frankrijk binnen de perken houden.²⁵ Het dreigende samenwerkingsverband tussen Jacobus en Lodewijk zou slecht zijn voor de handel van Nederland en door Engeland binnen te vallen, voorkwam Willem deze belemmering van de handel van zijn vaderland. De Whigs stonden achter dit beleid: over het algemeen waren ze voorstander van handel met het buitenland om zo de economie van Engeland te stimuleren. De Tories waren wat dat betreft conservatiever dan de Whigs: veel Tories waren grootgrondbezitters of landadel en zij geloofden juist dat grondbezit de economie van Engeland kon bevorderen.

In 1714 overleed koningin Anna. Ze had geen kinderen, dus werd ze opgevolgd door George I van Hannover zoals vast was gelegd in de *Act of Settlement*. George sloot tijdens zijn regeerperiode de Tories uit van deelname aan het Parlement, zodat hij alleen door Whigs werd gesteund. Deze maatregel zorgde voor veel nieuwe en enthousiaste jacobieten bij de Tories en heeft er waarschijnlijk voor gezorgd dat het jacobitisme langer bleef bestaan.²⁶

De kerk

Het jacobitisme wordt vaak met het katholicisme geassocieerd, maar dat is niet helemaal juist. Koning Jacobus II was katholiek opgevoed aan het Franse hof en nam zijn katholicisme mee naar Engeland, waar het Anglicaanse geloof de staatsgodsdienst was. Tijdens zijn koningschap probeerde Jacobus het katholicisme onder zijn onderdanen te verspreiden, wat maar matig lukte. Het katholicisme is nooit de staatsgodsdienst geworden, waardoor het Anglicaanse geloof kon blijven bestaan. Sommige Anglicaanse bisschoppen legden wel de eed van trouw af aan Jacobus, anderen niet. Toen Willem koning werd, bleek dat er zich ook jacobieten onder de Anglicanen bevonden: de meeste bisschoppen die koning Jacobus hadden aangehangen, weigerden de eed van trouw af te leggen aan koning Willem III. Ze vonden dat

²⁴ S. Pincus, *1688. The first modern revolution* (Yale 2009) 285.

²⁵ C. Duffy, *The '45. Bonnie Prince Charlie and the untold story of the Jacobite Rising* (Londen 2003) 35.

²⁶ M.G.H. Pittock, *Jacobitism* (Hampshire 1998) 19.

niet Willem, maar Jacobus de rechtmatige (*de jure*) koning was. Ze werden dan ook Nonjurors, oftewel eedweigeraars genoemd. Het gevolg van hun acties was dat ze hun beroep niet meer mochten uitoefenen. De meeste Nonjurors bevonden zich in Schotland.

In de laatste jaren van Anna's regering streden de jacobieten vooral onder het motto '*Church in Danger*', tegen de Engelse overheid. De jacobieten waren bang voor wat er zou komen onder een lutheraanse koning. Niet alleen katholieken waren bang; zelfs leden van de Anglicaanse kerk vreesden dat hun status ondermijnd zou worden.²⁷ De meeste jacobieten waren protestants en niet katholiek. Ze hingen het jacobitisme niet aan om hetatholicisme van Jacobus II, maar om het constitutionele element: ze worden ook wel constitutionele jacobieten genoemd.²⁸

Symboliek

Hoewel het jacobitisme als politieke stroming na 1745 begon te verdwijnen, bleef het in de literatuur en kunst zeker bestaan. Aan het einde van de achttiende eeuw stak het jacobitisme in Schotland weer de kop op, maar dan wel in de literatuur en de muziek. Het zou het nationale karakter van Schotland voor een groot deel gaan bepalen. De belangrijkste personen in deze comeback waren James Boswell, Robert Burns, Lady Nairne en Sir Walter Scott.²⁹ Het jacobitisme had een bepaalde symboliek: in de literatuur werd het jacobitisme vaak weergegeven als een stroming die vooral met de Engelse plattelandscultuur te maken had. De landadel die het jacobitisme aanhing identificeerde zichzelf het liefst met het landelijke imago jacobitisme. Deze weergave van het jacobitisme wordt vaak ook geassocieerd met de politieke Tories. Het ruralisme had veel banden met folkore, wat bij katholieken en hoge Anglicanen populairder was dan bij puriteinen en Whigs.³⁰

Jacobitische literatuur had in Engeland, Schotland en Ierland een aantal overeenkomsten. Ten eerste was er het beeld van een afwezige vorst die werd gezien als een verlosser van de jacobieten. Daarnaast werd die afwezige vorst als een soort criminele held verbeeld, die het volk zou redden van de overheersing van de Whigs.³¹ Het jacobitisme was populair onder alle lagen van de bevolking, wat bleek uit de verschillende vormen van symbolisme. Er waren volksliederen over jacobitisme die vooral door het gewone volk

²⁷ M.G.H. Pittock, *Jacobitism* (Hampshire 1998) 33.

²⁸ D. Szechi, 'The Jacobite Revolution Settlement, 1689-1696', *The English historical review* 428 (juli 1993) 610-628, 612.

²⁹ B.P. Lenman, J.S. Gibson, *The jacobite threat. Rebellion and conspiracy 1688-1759: England, Ireland, Scotland and France: a source book* (Edinburgh 1990) 252.

³⁰ Pittock, *Jacobitism*, 19.

³¹ *Ibidem*, 68.

werden gezongen, maar er circuleerden ook veel boeken en pamfletten, die voor de middenklasse bedoeld waren. In Schotland werden oude volksliederen aangepast met jacobitische thema's.³² Er waren een aantal voorwerpen die symbool stonden voor jacobitisme. De eik staat symbool voor het Huis van Stuart en het was ooit wapen van de Stuart-clan.³³ De witte roos is het meest bekende symbool van jacobitisme; de witte roos was al sinds de veertiende eeuw het wapen van het Schotse koningshuis. Het meest opvallende en duidelijkste jacobitische symbool was de Schotse ruit. In 1715 en 1745 werd de Schotse ruit gebruikt in het legeruniform van de Schotten.³⁴ Na de *Forty Five* werd het voor de Schotten verboden de Schotse ruit in het openbaar te dragen.³⁵ In Schotland werd een jacobiet in de poëzie en literatuur verbeeld als een nationalistische Hooglander. Omdat jacobitisme eigenlijk niet was toegestaan, werden er codenamen voor jacobieten en de koning gebruikt om er toch over te kunnen spreken en zingen, zo was "de Chevalier" een bijnaam voor Jacobus III.³⁶

Naast de bovengenoemde schrijvers Boswell, Burns, Nairne en Scott was er nog een andere schrijver die aan het einde van de achttiende eeuw het jacobitisme nieuw leven inblies: Robert Louis Stevenson. Hij schreef verschillende romans waarin Schotland en het jacobitisme een belangrijke rol spelen, waaronder *Kidnapped; or the lad with the silver button* (1886). Stevenson bracht in *Kidnapped* het jacobitisme weer tot leven, terwijl het eigenlijk al 150 dood was.

³² M.G.H. Pittock, *Jacobitism* (Hampshire 1998) 69.

³³ Pittock, *Jacobitism*, 72.

³⁴ Ibidem, 74.

³⁵ B. Menikoff, *R. L. Stevenson's Kidnapped or the lad with the silver button* (San Marino 1999) 165.

³⁶ Pittock, *Jacobitism*, 70

Hoofdstuk 2: Robert Louis Stevenson en het jacobitisme

Stevenson werd in 1850 in Edinburgh geboren. Heel zijn leven was hij bezig met schrijven en reizen, voornamelijk in Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Frankrijk. Stevensons Schotse achtergrond heeft veel van zijn boeken beïnvloed; Schotland speelt altijd een grote rol in zijn verhalen.³⁷ Stevensons eerste succes was het boek *Treasure Island* (1883). Stevenson heeft zijn eigen schrijfstijl ontwikkeld en is daarmee niet makkelijk onder te brengen in de bestaande stijlen. Hij schreef aan het einde van de negentiende eeuw en dat was een tijd waarin er veel veranderde.³⁸ In de negentiende eeuw bestonden romans bijna altijd uit drie delen, dit was de Victoriaanse schrijfstijl. Stevenson week hiervan af door boeken te schrijven die slechts uit één deel bestonden en die het meest leken op Engelse proza. Hij liet zich door verschillende auteurs inspireren, zoals Shakespeare, Dryden en James. Stevenson leidde eigenlijk een nieuw tijdperk in de Engelse literatuur in, een tijdperk waarin korte verhalen en fictie de boventoon voerden.³⁹ Stevenson wordt toch vaak een Victoriaanse of een *fin de siècle*-schrijver genoemd. In 1886 werd het boek *Kidnapped; or the lad with the silver button* gepubliceerd. Voordat het verhaal in boekvorm verscheen, werd er wekelijks een hoofdstuk afgedrukt in het weekblad *Young Folks Paper*. De publicatie in dit blad doet vermoeden dat het een kinderboek was, maar dat is niet het geval; volgens de uitgever werd het blad gelezen door 'all classes, ages, sizes, and sects'.⁴⁰

Kidnapped; or the lad with the silver button

Kidnapped; or the lad with the silver button gaat over de zeventien jaar oude David Balfour, een gewone jongen uit de Schotse Laaglanden. Na het overlijden van zijn vader krijgt David te horen dat hij een groot landgoed erft, *The Shaws*. David gaat op weg naar zijn landgoed en wanneer hij daar aankomt, blijkt dat de bewoner van Shaws, Mr. Ebenezer Balfour, Davids oom is. Ebenezer wil zijn landgoed niet aan David afstaan en probeert hem te vermoorden, wat mislukt. De volgende dag moet Ebenezer met David naar de havenstad Queens Ferry om zaken te doen met de kapitein van het schip de *Covenant*. Daar blijkt dat hij David heeft verkocht aan de kapitein en wordt David ontvoerd.

³⁷ P. Fielding, *The Edinburgh companion to Robert Louis Stevenson* (Edinburgh 2010) 7.

³⁸ Fielding, *The Edinburgh companion to Robert Louis Stevenson*, 1.

³⁹ B. Menikoff, *R. L. Stevenson's Kidnapped or the lad with the silver button* (San Marino 1999) xii-xiii.

⁴⁰ Menikoff, *R.L. Stevenson's Kidnapped*, xiv.

Als het schip een tijd onderweg is, vaart het in een dichte mist over een ander schip heen. Slechts één man van het kleine schip overleeft het ongeluk en komt aan boord. Deze man is Alan Breck Stewart, een Schotse jacobiet zoals de kapitein al snel doorheeft. Het uiterlijk van de man verraaft zijn identiteit: hij draagt Franse kleren en heeft een Schots accent. David hoort van de plannen van de kapitein om Alan te vermoorden om zijn goud en verkeerde loyaliteit en besluit Alan te waarschuwen. Samen met Alan gaat hij de strijd aan tegen de hele bemanning van het schip en ze winnen. Alan geeft David een zilveren knoop van zijn jas als dank en vertelt erbij dat vrienden van Alan de knoop zullen herkennen en David op die manier altijd zullen helpen wanneer hij in Schotland in de problemen zou komen. Alan vertelt dat hij vogelvrij is verklaard door de Engelse koning, omdat hij eerst in het Engelse leger streed, maar deserteerde en voor de Schotten ging vechten.

Een paar dagen later loopt het schip op de klippen en vergaat het. David overleeft de schipbreuk, maar weet niet hoe de anderen er vanaf zijn gekomen. Hij gaat op zoek naar Alan en komt erachter dat die bij verschillende mensen boodschappen heeft achtergelaten voor David. Hij staat bekend als *the lad with the silver button*, de knoop komt hem dus goed te pas. Na een aantal dagen reizen stuit David op Colin Campbell of Glenure, oftewel de *Red Fox*, een Schot die de Engelsen representeert in Schotland. Hij wordt door de Schotse jacobieten erg gehaat. Terwijl David met de man en zijn metgezellen staat te praten, wordt Campbell doodgeschoten. De vrienden verdenken David van een complot en hij moet rennen voor zijn leven. Terwijl hij vlucht, loopt hij Alan tegen het lijf. Alan zweert dat hij niets met de dood van de *Red Fox* te maken heeft en ook al zijn ze allebei onschuldig, de Engelsen verdenken hen van moord en hebben een prijs op hun hoofd gezet. Er zit niets anders voor ze op dan te vluchten. Ze besluiten te vluchten richting de Laaglanden en daar is David heel blij mee; hij wil namelijk terug naar Queens Ferry om zijn erfenis te regelen met Mr. Rankeillor, zijn advocaat. De vlucht naar Queens Ferry is een barre tocht. Onderweg worden David en Alan geholpen door een paar stiekeme Clanhoofden, die zich niks van de regelgeving van de Engelsen hebben aangetrokken. Na meer dan een maand komen de twee eindelijk weer aan in Queens Ferry. David gaat op zoek naar Mr. Rankeillor om zijn zaken te regelen en Rankeillor blijkt bereid om David te helpen zijn erfdeel op te eisen bij Ebenezer. Met behulp van Alan krijgen ze Ebenezer zo ver dat hij ieder jaar tweederde van het jaarinkomen van *Shaws* aan David geeft. Na twee avontuurlijke maanden moeten Alan en David afscheid nemen, omdat Alan zijn vlucht vervolgd naar Frankrijk. Het afscheid valt zwaar, maar David kan eindelijk beginnen met het leven dat zijn goed recht was.

Traditioneel jacobitisme vs. Robert Louis Stevenson

Kidnapped speelt zich af in 1751, zes jaar na het begin van de '45 en vijf jaar na de Slag bij Culloden, de slag waarin de jacobieten definitief door de Engelsen werden verslagen. Na de '45 werd door koning George I een aantal maatregelen ingevoerd om de Schotse Hooglandclans in hun macht te beperken. Het waren namelijk die Clans die als eerste in opstand waren gekomen tegen de koning en waar zich de meeste jacobieten bevonden. Die maatregelen omvatten bijvoorbeeld dat de Schotse Clans niet meer mochten bestaan, dat de Schotten geen wapens meer mochten dragen en dat ze geen Schotse klederdracht meer mochten dragen, zoals de kilt en de Schotse ruit. De Schotten hadden het zwaar, want naast de belastingen die ze betaalden aan de Engelse koning, betaalden ze in het geheim ook nog steeds belastingen aan de verbannen Stuarts die in Frankrijk zaten.

Stevenson schreef *Kidnapped* in 1886, bijna 150 jaar na de '45, maar het jacobitisme is in zijn boek nog springlevend. In het boek komt het jacobitisme erg positief naar voren, dit komt mede door de invalshoek van het boek. Het boek begint met het ontvoeren van David door 'Whiggish Southern Scots', maar na zijn ontsnapping maakt hij kennis met de Keltische landen waardoor hij helemaal verandert.⁴¹ Het boek is zo geschreven dat een aantal bekende vooroordelen over jacobieten en Schotten worden ontkracht. David Balfour is een *Whig* en het is bekend dat *Whigs* over het algemeen aanhangers zijn van koning George en dus ook protestant: David is niet erg bekend met het jacobitisme, maar heeft er wel veel over gehoord. Wanneer hij Alan Breck ontmoet, is hij dan ook erg nieuwsgierig naar zijn verhalen en achtergrond. Alan Breck Stewart is een Schot die in dienst is van de Franse koning, Lodewijk XV. Hij smokkelt geld naar Frankrijk om de verbannen Stuarts die daar wonen te steunen. Wanneer hij in Schotland is, probeert hij mensen te rekruteren voor een leger om vanuit Frankrijk weer een invasie op Engeland te plegen en om zo weer een Stuart op de Schotse troon te krijgen. Stevenson heeft het boek zo geschreven dat de aanhangers van koning George steeds in een slecht daglicht komen te staan, waardoor de jacobieten goed naar voren komen. Kapitein Hoseason en zijn bemanningsleden zijn aanhangers van George én ze ontvoeren David. Alan daarentegen is dapper en goed en hij redt Davids leven. Ook de Schotse Hooglanders, waarvan David dacht dat het een ruig en onvriendelijk volk was, blijken dappere en vriendelijke mensen te zijn: steeds zijn ze bereid David te helpen.

De thema's uit het traditionele jacobitisme zoals in het vorige hoofdstuk besproken, komen in het boek duidelijk naar voren. Ten eerste is duidelijk dat Alan trouw is aan de

⁴¹ W. Gray, *Robert Louis Stevenson. A literary life* (Hampshire 2004) 55.

Stuarts die in Frankrijk zitten. Hij verteld over de dubbele belastingen die de Schotten betalen en de strijd van de Schotten tegen de Engelse overheersing. Het is duidelijk dat de Schotten in het boek strijden voor de komst van een Stuart naar Schotland. Daarnaast is het anti-Engelse en pro-Franse aspect duidelijk terug te vinden in het boek. De Schotten zijn erg tegen de Engelsen gekeerd en het anti-Engelse sentiment wordt nog versterkt door de slechte behandeling die ze krijgen van de Engelsen. Het pro-Franse element komt duidelijk naar voren in de belastingen die de Schotten nog steeds betalen aan de verbannen koning die in Frankrijk zit. Ook aan de Tories en de Whigs wordt in het boek aandacht besteed: David zegt aan het begin van het boek dat hij trots is om een Whig te zijn, waar Alan niet zo enthousiast op reageert. Daaruit komt naar voren dat Alan een Tory is en blijkt dat de Schotten over het algemeen Tories zijn en de Engelsen Whigs. Het laatste thema komt in het boek ook naar voren, namelijk de kerk. De kapitein van het schip, Hoseason, vertelt dat hij een protestant is, waar Alan niet enthousiast op reageert. Alan is Frans gekleed en Frans gezind en daarom is hij waarschijnlijk katholiek. Ook David is protestant, maar hij krijgt naarmate zijn avontuur vordert steeds meer sympathie voor de jacobieten. Hieruit blijkt ook weer dat jacobieten niet per definitie katholiek zijn, maar dat er ook jacobitisch sentiment onder de protestanten te vinden was.

Jacobitisme staat in *Kidnapped* voornamelijk voor moed, trouw en dapperheid: trouw aan een verbannen koning en aan de verboden clans, dapperheid in de strijd tegen koning George en tegen de discriminatie van de Schotten. De jacobieten in dit verhaal zijn Schotse nationalisten, die vechten voor hun rechten en voor de terugkeer van hun eigen koning Karel Edward Stuart, de kleinzoon van Jacobus II. De aanhangers van het jacobitisme zijn in het verhaal de Schotse Hooglanders. Dit heeft natuurlijk te maken met het feit dat het verhaal zich alleen maar afspeelt in Schotland. Wel blijkt dat de aanhangers zowel mensen van hoge als van lage afkomst zijn. David ontmoet veel verschillende mensen op zijn reis, zoals boeren, dominees en herbergiers en zij zijn allemaal jacobiet. Behalve de gewone mensen, is ook de Schotse adel vaak jacobiet.⁴² Daarnaast is het logisch dat de meeste Schotten jacobiet zijn, omdat dit voor hen de manier is om hun ongenoegen over de Engelse koning te uiten. In *Kidnapped* komt niet alleen de politieke kant van jacobitisme naar voren, maar ook de culturele kant wordt belicht. In het boek worden verschillende Keltische liederen aangehaald, waarin gezongen wordt over de Franse koning en de Stuarts. De liederen zijn in het Keltisch zodat de Engelsen ze niet begrijpen. Ook hebben belangrijke personen in de liederen vaak

⁴² M. Sankey, D. Szechi, 'Elite Culture and the Decline of Scottish Jacobitism 1716-1745', *Past and Present* 173 (2001) 93.

codenamen, ook weer zodat het niet duidelijk is voor de Engelsen over wie het gaat. Een voorbeeld van een codenaam is Seamus, de Schotse naam voor Jacobus. Jacobitische symboliek is ook terug te vinden in het verhaal. Bijvoorbeeld de kleding van Alan Breck: zijn kleding is Frans, namelijk een hoed met veren, en een lange blauwe jas met zilveren knopen.⁴³ Daarnaast zegt Alan wanneer de strijd op het schip begint dat zijn blazen de eik is, het kenmerk van de Stuarts. De namen van David en Alan hebben ook een symbolische waarde: David is een typische Saksische naam, terwijl Alan een Keltische naam is.⁴⁴

Portability of the past

De analyse van *Kidnapped* heeft niet alleen als doel aan te tonen dat het traditionele jacobitisme verwerkt kan worden in boeken, maar moet ook laten zien dat het jacobitisme ‘overdraagbaar’ is. Met overdraagbaar wordt bedoeld dat het jacobitisme een fenomeen is dat door de eeuwen heen steeds weer gebruikt kan worden, zonder dat het zijn betekenis verliest. Via *Kidnapped* is het jacobitisme overgedragen van de achttiende eeuw naar de negentiende eeuw en het heeft daarbij zijn betekenis niet verloren. Uit de analyse is gebleken dat het jacobitisme uit het boek grotendeels overeenkomt met het traditionele jacobitisme; de thema’s uit het traditionele jacobitisme staan in het verhaal centraal. In het boek wordt hoog opgegeven over de Stuarts, Alan is trouw aan de Fransen en tegen de Engelsen, het wordt duidelijk dat de jacobieten zich vooral onder de Tories bevinden en ook het geloof wordt aangestipt.

Portability of the past is een theorie die op veel historische fenomenen van toepassing is en ik denk dat er sprake is van een algemeen overdraagbaar vermogen van het verleden. Een ander voorbeeld van overdraagbaarheid is de VOC-mentaliteit waar Balkenende in 2006 over sprak in een debat over economische opleving: “Laten we blij zijn met elkaar! Laten wij optimistisch zijn! Laten we zeggen: Nederland kan het weer! Die VOC-mentaliteit, over grenzen heen kijken, dynamiek! Toch?”⁴⁵ In zijn toespraak refereerde Balkenende aan de VOC, de trots van Nederland. Iedereen weet wat Balkenende bedoelt met de VOC-mentaliteit, namelijk de handelsgeest van Nederland, het vermogen samen te werken met anderen, over de grenzen heen te kijken. Dat maakte dat de zeventiende eeuw voor Nederland een gouden eeuw werd. Hier komt het overdraagbaar vermogen van het verleden duidelijk naar voren. In

⁴³ B. Menikoff, *R. L. Stevenson's Kidnapped or the lad with the silver button* (San Marino 1999) 73-74.

⁴⁴ W. Gray, *Robert Louis Stevenson. A literary life* (Hampshire 2004) 55.

⁴⁵ YouTube, ‘Balkenende VOC mentaliteit’ (versie 3 juni 2009)
<http://www.youtube.com/watch?v=mBN8xJby2b8> (12 januari 2011)

de eenentwintigste eeuw staat de VOC nog steeds voor dezelfde waarden als in de zeventiende eeuw.

Nog een voorbeeld is de ‘nu al historische toespraak’⁴⁶ die Obama in augustus 2008 hield op de *Democratic National Convention* in Denver. Daarin verwees Obama naar Martin Luther King: “And it is that promise that, 45 years ago today, brought Americans from every corner of this land to stand together on a Mall in Washington, before Lincoln’s Memorial, and hear a young preacher from Georgia speak of his dream.”⁴⁷ In zijn toespraak wil Obama de Amerikanen oproepen om hun dromen te volgen en ze waar te maken. De subtiele verwijzing naar King zet de uitspraken van Obama kracht bij en zorgt ervoor dat iedereen weet wat hij bedoelt. Want ook de toespraak van Martin Luther King staat voor bepaalde waarden die voor iedereen bekend zijn. Het feit dat Obama in zijn toespraak verwijst naar de woorden van King, bewijst het overdraagbaar vermogen van het verleden.

De voorbeelden die hierboven staan, gaan over uitspraken of gebeurtenissen die heel bekend zijn en waar het overdraagbaar vermogen van het verleden dan ook groot is. Het jacobitisme in *Kidnapped* bewijst dat ook minder bekende gebeurtenissen een overdraagbaar vermogen hebben. *Kidnapped* is een boek dat meer dan 100 jaar nadat het is geschreven nog steeds mensen kan boeien en dat is een hele prestatie. De moderne lezers zijn gewend aan de snelheid van televisie en computer en het tempo van oude boeken loopt daar meestal niet mee gelijk. Het feit dat mensen *Kidnapped* nog steeds lezen is te danken aan de vlotte schrijfstijl van Stevenson: er zit veel actie in het boek, er zijn geen lange beschrijvende stukken en het is erg levendig geschreven.⁴⁸ *Kidnapped* was om deze redenen ook een zeer geschikt boek om te verfilmen en dat is dan ook vaak gedaan. In de twintigste eeuw is het boek twaalf keer verfilmd en ook dit jaar komt er weer een nieuwe film uit. In het volgende hoofdstuk zullen twee van die verfilmingen nader worden bekeken en wordt er gekeken naar de manier waarop de regisseurs uit de twintigste eeuw zijn omgegaan met het traditionele jacobitisme.

⁴⁶ R. van der Kloor, ‘Speech Obama was een van de beste ooit’ (versie 29 augustus 2008), <http://www.elsevier.nl/web/10201263/Nieuws/Politiek/Speech-Obama-was-een-van-de-beste-ooit.htm?rss=true> (12 januari 2011).

⁴⁷ The New York Times, ‘Barack Obama’s Acceptance Speech’ (versie 28 augustus 2008) http://www.nytimes.com/2008/08/28/us/politics/28text-obama.html?pagewanted=6&_r=3 (12 januari 2011).

⁴⁸ Menikoff, R. L. *Stevenson’s Kidnapped*, xii.

Hoofdstuk 3:

Kidnapped; jacobitisme verfilmd

Het gebruiken van een speelfilm als historische bron is controversieel; sommige historici zijn van mening dat het mogelijk is, anderen vinden van niet. Het grootste probleem dat historici met films hebben, is dat films geen objectieve bronnen zijn. Er zijn een aantal aspecten aan films die voor subjectiviteit zorgen. Ten eerste wordt een speelfilm gemaakt met een doel, namelijk het publiek vermaken. Dit doel zorgt ervoor dat de regisseur de historische werkelijkheid minder belangrijk vindt dan een goed lopend verhaal: de feiten zijn niet meer dan kneedbaar ruw materiaal voor het drama. Hierdoor is er in historische speelfilms vaak sprake van een versimpeling van complexe historische personen en gebeurtenissen.⁴⁹ Feit is dat geschiedenis het imago heeft dat het saai is, terwijl films juist niet saai mogen zijn. Daardoor geldt voor veel regisseurs: ‘A good lie [...] is always more entertaining than a dull truth.’⁵⁰ Een tweede reden voor de subjectiviteit van films is het verschil tussen regisseurs en historici: terwijl een historicus vooral bezig is met woorden, is een regisseur bezig met beelden.⁵¹ In een boek is het mogelijk een gebeurtenis extra toe te lichten of om tijdens het lezen een bladzijde terug te gaan. In een film is er geen tijd en ruimte om alles goed uit te leggen of om nog een keer terug te gaan naar een eerdere gebeurtenis; alles moet snel en vloeiend gaan. Hierdoor is het onvermijdelijk dat een regisseur soms bepaalde gebeurtenissen of personages uit een film weglaat.⁵² De historicus citeert de feiten als het ware in zijn werk, terwijl de regisseur ze parafraseert.⁵³ Ten derde heeft de regisseur te maken met een ander publiek dan een historicus: een historicus kan uitgaan van een publiek met voorkennis, terwijl dit voor een regisseur niet het geval is. Een speelfilm kan dus niet te ingewikkeld zijn, omdat de kijker het dan niet begrijpt.⁵⁴ In speelfilms wordt de werkelijkheid veranderd en er wordt ingespeeld op de emoties van de kijkers en volgens sommige historici is dit reden genoeg om speelfilms niet als historische bron te gebruiken. De fout die historici maken is dat ze naar speelfilms kijken en ze bekritisieren met de woorden van Ranke in hun achterhoofd: “bloss zeigen wie es eigentlich gewesen.” Filmmakers kunnen dit niet waarmaken, net zomin als

⁴⁹ J. E. O’Connor, *Image as artifact. The historical analysis of film and television* (Malabar, 1990) 3.

⁵⁰ P. Smith, *Historian and film* (Cambridge 1976) 169.

⁵¹ Smith, *Historian and film*, 169.

⁵² Ibidem, 170.

⁵³ O’Connor, *Image as artifact*, 30.

⁵⁴ P. Smith, *Historian and film* (Cambridge 1976) 171.

historici: er bestaan geen objectieve bronnen.⁵⁵ Het feit dat er geen objectieve bronnen bestaan, brengt de speelfilm als historische bron weer in beeld.⁵⁶

Twee keer *Kidnapped*

In dit onderzoek worden twee verfilmingen van *Kidnapped* van R.L. Stevenson geanalyseerd. De eerste verfilming komt uit 1995 en is een Amerikaanse film van de regisseur Ivan Passer. De tweede verfilming komt uit 2005 en is een driedelige miniserie van de BBC die gemaakt is door regisseur Brendan Maher. De Amerikaanse film is een commerciële speelfilm, terwijl de BBC-serie meer gericht is op het navertellen van het verhaal van Stevenson dan op het trekken van een groot publiek. De BBC is de publieke omroep van Groot-Brittannië en wordt vanuit de overheid gefinancierd, het heeft daarom geen winstoogmerk. Hierdoor kan ervan uitgegaan worden dat de BBC-serie niet gemaakt is om een groot publiek te trekken, terwijl dat bij de Amerikaanse commerciële film wel het geval is. Die verfilming is niet vanuit de overheid gefinancierd en daarom moest er geld verdiend worden met de film. De Amerikaanse film wordt op de DVD-hoes aangeprezen als ‘Gebaseerd op het onvergetelijke avonturen verhaal van Robert Louis Stevenson!’ en op de hoes van de film van de BBC staat dat het ‘a stunning new adaption of a classic tale’ is. De Amerikaanse verfilming is een actiefilm, terwijl de Britse film een drama is.

De BBC-serie volgt het boek van Stevenson nauwgezet, het verhaal en de tekst zijn bijna hetzelfde als het boek. Er zijn wel een aantal aanpassingen gemaakt en een aantal gebeurtenissen weggelaten om de film vlotter te laten verlopen. In deze film is bijna geen sprake van een eigen interpretatie van het verhaal van de regisseur. Hij heeft het verhaal geen andere draai gegeven en hij heeft nergens extra nadruk op gelegd, hij heeft alleen het verhaal zo goed mogelijk geprobeerd weer te geven.

De Amerikaanse verfilming volgt de roman minder nauwgezet dan de BBC-serie. Ten eerste wordt er in de film veel meer toegelicht. De film begint met een kleine uitleg over de situatie in Schotland in het midden van de achttiende eeuw, ook wordt uitgelegd wie de jacobieten zijn. Alan Breck en David hebben ook een uitgebreide introductie om het verhaal te verduidelijken. Bij de BBC-serie lijkt het alsof er wordt uitgegaan van een grote voorkennis van de gebeurtenissen, bij de Amerikaanse verfilming wordt hier duidelijk niet vanuit gegaan. Het verhaal wordt ook enigszins gewijzigd in deze versie. De positie van Alan wordt in deze film duidelijk uitgelegd; er wordt verteld over de dubbele belastingen die de Schotten betalen

⁵⁵ J. E. O’Connor, *Image as artifact. The historical analysis of film and television* (Malabar 1990) 28.

⁵⁶ P. Smith, *Historian and film* (Cambridge 1976) 6.

en dat Alan die tweede belasting naar Frankrijk brengt. In de BBC-serie is dit niet zo duidelijk. Een ander groot verschil met de BBC-serie is dat er ook nog een liefdesverhaal wordt verteld. Dit is een toevoeging van de Amerikaanse regisseur om de film wat levendiger te maken. In de film krijgt David een relatie met de dochter van een Schots Clanhoofd dat David en Alan helpt om te ontsnappen aan de Engelsen. Nog een verschil met de BBC-serie is dat de Amerikaanse regisseur wel een eigen interpretatie aan het boek heeft gegeven. De nadruk ligt in deze film erg op de dood van de *Red Fox* en de gevolgen daarvan. Er wordt lang naar zijn dood toegewerkt en er is een heel verhaal omheen geschreven over de rechter van de *Red Fox*, Mr Reid. Hij zou al een hele tijd uit zijn op de functie van de *Red Fox*; de vertegenwoordiger van de koning in Schotland. Hij zou dan ook de samenzwering hebben gesmeed om in de dood van de *Red Fox* te voorzien en was uiteindelijk verantwoordelijk voor zijn dood. Dit verhaal loopt parallel aan het verhaal van Alan en David en is in deze film bijna net zo belangrijk.

Hoewel er veel verschillen zijn tussen de Amerikaanse en Britse film zijn de grote lijnen van het verhaal hetzelfde. Beide films werken naar hetzelfde einde toe en dat komt omdat beide films op dezelfde bron zijn gebaseerd: het boek *Kidnapped*. Beide regisseurs hadden dezelfde inspiratiebron, maar hadden een ander doel, waardoor er twee verschillende films zijn ontstaan. De precieze loop van het verhaal wordt bepaald door de regisseur. Hij kan dingen veranderen en toevoegen om de film mooier of anders te maken, maar dat is zijn invulling en interpretatie. Bij het bekijken van de twee verfilmingen komt vooral dat verschil naar voren: de regisseur van de BBC-serie heeft waarschijnlijk nagestreefd het verhaal zo precies mogelijk te weergeven en het boek waar mogelijk te volgen. De regisseur van de Amerikaanse film heeft er voor gekozen het verhaal als basis te nemen, maar heeft het verhaal wel naar zijn goeddunken aangepast en dingen weggelaten en toegevoegd. Bij de Amerikaanse film is de eigen interpretatie van de regisseur duidelijker zichtbaar dan bij de BBC-serie. Dit heeft alles te maken met het doel dat de regisseur zichzelf gesteld heeft: het verhaal zo waarheidsgetrouw weergeven of het verhaal als inspiratiebron gebruiken en vervolgens een eigen verhaal ervan maken. Daarnaast moet rekening gehouden met het publiek dat de film trekt: het verhaal is gebaseerd op een Britse historische gebeurtenis. Waarschijnlijk is de historische context bij het Britse publiek wel enigszins bekend, terwijl dat bij het Amerikaanse publiek minder te verwachten is.

Er zit verschil tussen het analyseren van een historische film die gebaseerd is op een historische roman, of een historische film die gebaseerd is op een historische gebeurtenis. Wanneer de bron een historische roman is, is er waarschijnlijk minder sprake van een eigen

interpretatie van de regisseur, dan wanneer de bron een historische gebeurtenis is. Bij een verfilming van een boek is de verhaallijn al vastgesteld, waardoor de regisseur het verhaal niet meer zelf hoeft te bedenken. Wanneer de historische roman gebaseerd is op historische feiten, zoals bij *Kidnapped* het geval is, zal de film historisch meer kloppend zijn dan wanneer de regisseur zelf een verhaal moet bedenken om een gebeurtenis. Het blijft natuurlijk waar dat er in de film dingen veranderd worden om de film soepeler en beter te laten lopen, maar toch is er minder sprake van beïnvloeding van de regisseur van de historische feiten. De jaartallen zijn hetzelfde, de personages zijn hetzelfde belangrijke gebeurtenissen zijn hetzelfde. Hoewel de regisseurs een aantal elementen uit het verhaal hebben weggelaten en de Amerikaanse regisseur een nieuwe verhaallijn heeft toegevoegd, blijft de strekking van het verhaal hetzelfde.

Dit heeft er voor gezorgd dat het jacobitisme in de verfilmingen op vrijwel dezelfde manier naar voren komt als in het boek *Kidnapped*. Het jacobitisme komt in de film nog steeds positief naar voren, de helden van het verhaal zijn namelijk de jacobieten en dan met name Alan Breck. Davids *Whig*-vooroordelen over jacobieten en Schotse Hooglanders worden door de gebeurtenissen en de verhalen die hij te horen krijgt tijdens zijn reis weggenomen. Het jacobitisme staat in de film voor dapperheid en trouw, net als in het verhaal. De aanhangers van het jacobitisme zijn in de film hetzelfde als in het boek, namelijk de Schotse Hooglanders die hun ongenoegen over de Engelsen en de Engelse koning via het jacobitisme uiten.

Het feit dat de films het verhaal van Stevenson beide nauwgezet volgen, heeft als gevolg dat de thema's van het traditionele jacobitisme ook ongeveer hetzelfde naar voren komen. In de film blijkt duidelijk de loyaliteit van de Schotten aan de Stuarts die in Frankrijk zitten en ook in de film betalen ze dubbele belastingen die naar Frankrijk gaan. Het anti-Engelse en pro-Franse sentiment is in de films misschien nog wel duidelijker dan in het boek. Vooral in de Amerikaanse verfilming wordt nadruk gelegd op de vijandigheid tussen Alan en de Engelsen die in Schotland de macht hebben. Het debat tussen de Tories en de Whigs is in beide films nauwelijks aanwezig, er wordt niet over politieke kleur gesproken. Tenslotte speelde in het traditionele jacobitisme de kerk een behoorlijke rol, maar in de films wordt hier ook weinig aandacht aan besteed. De nadruk ligt op de avonturen van David en Alan, terwijl hun kerkelijke voorkeur niet wordt toegelicht, evenmin als hun politieke voorkeur.

Portability of the past

Net als de analyse van het boek *Kidnapped*, heeft ook de analyse van de verfilmingen van het boek als doel aan te tonen dat het jacobitisme ‘overdraagbaar’ is. Via de verfilmingen is het jacobitisme overgedragen van de achttiende eeuw naar twintigste eeuw en het heeft daarbij zijn betekenis niet verloren. Uit de analyse is gebleken dat het jacobitisme uit de films grotendeels overeenkomt met de thema’s uit het traditionele jacobitisme.

Een belangrijke reden voor het feit dat jacobitisme naar het heden overgedragen is, komt door de manier waarop dat is gebeurd. Het jacobitisme bestaat nu nog steeds doordat het onderwerp is van boeken en films. De culturele media hebben een belangrijke rol gespeeld in het overdragen van het jacobitisme naar het heden. De waarden die het jacobitisme omringen, zoals moed, dapperheid en trouw, zijn bewaard gebleven in de verhalen die over het jacobitisme geschreven zijn. Auteurs zoals Stevenson hebben hier een belangrijke bijdrage aan geleverd. Het jacobitisme dat wij nu nog kennen, kennen we uit boeken en films, maar in de politiek speelt het geen rol meer. In het boek en de films is het jacobitisme nog wel een politieke stroming, terwijl het nu alleen nog maar in de cultuur bestaat. Stromingen zoals het jacobitisme bestaan nu nog steeds bij de gratie van de culturele media, zoals boeken en films.

Conclusie

Het jacobitisme uit de zeventiende en achttiende eeuw heeft Stevenson zo geboeid dat hij er in de negentiende eeuw een boek over schreef dat in de twintigste eeuw weer verfilmd werd. Het jacobitisme was zelfs geschikt om naar de eenentwintigste eeuw getransporteerd te worden: namelijk door dit onderzoek. Het jacobitisme zoals dat is overgeleverd in *Kidnapped* en de verfilmingen is wel enigszins anders dan het traditionele jacobitisme uit de zeventiende en achttiende eeuw. Die verandering is de spil van dit onderzoek, waarin de volgende vraag centraal stond: “In hoeverre zijn de vaste thema’s uit het traditionele jacobitisme uit de achttiende eeuw terug te vinden in het boek *Kidnapped* van R.L. Stevenson (1886) en in de verfilmingen van dat boek?”

Om de vraag te beantwoorden is het ten eerste van belang nog een keer op een rijtje te zetten wat de belangrijkste thema’s van het jacobitisme waren. Er waren verschillende redenen om jacobiet te worden, maar over één ding waren alle jacobieten het eens: het recht van de Stuarts om te regeren. De stroming was daardoor per definitie tegen Willem III en zijn opvolgers. Een motief dat daarmee samenhangt is het geloof. Hoewel de Stuarts katholiek waren, waren de meeste jacobieten protestants. Het strenge lutheranisme van de Hanoveriaanse dynastie maakte veel jacobieten onzeker over de mogelijkheid hun eigen geloof te kunnen behouden. Er waren ook een aantal jacobieten katholiek en ook zij zagen het lutherse geloof van de nieuwe koning als een bedreiging. Willem zorgde voor nog meer weerstand bij de jacobieten door zijn afkomst: hij was een Nederlander en koning van Engeland. De jacobieten waren ervan overtuigd dat Willem slechts koning van Engeland was uit eigenbelang, namelijk om Nederland zo machtig mogelijk te maken. De xenofobie van de jacobieten nam alleen nog maar toe toen Maria, Willems vrouw, overleed in 1694. Het jacobitisme was vooral populair in Schotland, waar de meeste katholieken woonden en waar tevens de Stuarts vandaan kwamen. De *Act of Union* (1707) zorgde voor een grote toename van het aantal jacobieten: de Unie zorgde ervoor dat de koning van Engeland automatisch ook koning van Schotland was. Dit was een schop tegen het zere been van Schotland: zij wilden een Stuart die alleen koning van Schotland was. In Schotland was dus sprake van een anti-Engels sentiment en dat leidde er toe dat de jacobieten ook anti-Whig waren. In de achttiende eeuw hadden de Whigs de overhand in het Engelse parlement en de maatregelen die zij invoerden in Engeland en Schotland, zoals hogere belastingen, werden hen hoogst kwalijk genomen door de jacobieten.

Van deze thema's zijn er in *Kidnapped* een aantal terug te vinden. Stevenson was een Schot en dat is duidelijk te merken aan het standpunt dat hij inneemt in het verhaal. Ten eerste is duidelijk dat Alan trouw is aan de Stuarts die in Frankrijk zitten. Daarnaast is het anti-Engelse en pro-Franse aspect duidelijk terug te vinden in het boek. De Schotten zijn erg tegen de Engelsen gekeerd en het anti-Engelse sentiment wordt nog versterkt door de slechte behandeling die ze krijgen van de Engelsen. Het pro-Franse element komt duidelijk naar voren in de belastingen die de Schotten nog steeds betalen aan de verbannen koning die in Frankrijk zit. Ook aan de Tories en de Whigs wordt in het boek aandacht besteed: David zegt aan het begin van het boek dat hij trots is om een Whig te zijn, waar Alan niet zo enthousiast op reageert. Daaruit komt naar voren dat Alan een Tory is en blijkt dat de Schotten over het algemeen Tories zijn en de Engelsen Whigs. Het laatste thema komt in het boek ook naar voren, namelijk de kerk. De kapitein van het schip, Hoseason, vertelt dat hij een protestant is, waar Alan niet enthousiast op reageert. Alan is Frans gekleed en Frans gezind en daarom is hij waarschijnlijk katholiek. Ook David is protestant, maar hij krijgt naarmate zijn avontuur vordert steeds meer sympathie voor de jacobieten. Hieruit blijkt ook weer dat jacobieten niet per definitie katholiek zijn, maar dat er ook jacobitisch sentiment onder de protestanten te vinden was. De verfilmingen van het boek blijven dicht bij het verhaal van Stevenson, waardoor de jacobitische thema's die terug zijn te vinden in *Kidnapped* van Stevenson ook in de films terugkomen. De regisseurs hebben het boek als richtlijn gebruikt en zijn niet ver van de verhaallijn afgeweken.

De analyse van het boek en de films hadden niet alleen als doel aan te tonen dat het traditionele jacobitisme verwerkt kan worden in boeken en films, maar moest ook laten zien dat het jacobitisme 'overdraagbaar' is. Via *Kidnapped* is het jacobitisme overgedragen van de achttiende eeuw naar de negentiende eeuw en het heeft daarbij zijn betekenis niet verloren. Uit de analyse is gebleken dat het jacobitisme uit het boek grotendeels overeenkomt met het traditionele jacobitisme; de thema's uit het traditionele jacobitisme staan in het verhaal centraal. Via de verfilmingen is het jacobitisme overgedragen van de achttiende eeuw naar twintigste eeuw en ook in de twintigste eeuw heeft het jacobitisme zijn betekenis niet verloren. Een belangrijke reden voor het feit dat jacobitisme naar het heden overgedragen is, is de manier waarop dat is gebeurd. Het jacobitisme bestaat nu nog steeds doordat het onderwerp is van boeken en films. De culturele media hebben een belangrijke rol gespeeld in het overdragen van het jacobitisme naar het heden.

Het feit dat het jacobitisme nu nog steeds een bekend fenomeen is, pleit voor Knoblers theorie van *portability of the past*: bepaalde historische gebeurtenissen kunnen honderden

jaren nadat ze hebben plaatsgevonden nog steeds gebruikt worden in het heden. Hoewel het jacobitisme in de zeventiende en achttiende eeuw vooral een politiek verschijnsel was, is het nu vooral nog een cultureel verschijnsel. Hoewel de vorm van het jacobitisme dus enigszins veranderd is, bestaat het nog steeds en wordt het nog steeds gebruikt. En dat is waar het bij *portability of the past* om draait.

Literatuurlijst

Boeken

- Duffy, C., *The '45. Bonnie Prince Charlie and the untold story of the Jacobite Rising* (Londen 2003)
- Fielding, P., *The Edinburgh companion to Robert Louis Stevenson* (Edinburgh 2010)
- Gray, W., *Robert Louis Stevenson: a literary life* (Hampshire 2004)
- Jones, J.H., *The main stream of jacobitism* (Cambridge 1954)
- Lenman, B.P., Gibson, J.S., *The jacobite threat. Rebellion and conspiracy 1688-1759: England, Ireland, Scotland and France: a source book* (Edinburgh 1990)
- Menikoff, B., *R. L. Stevenson's Kidnapped or the lad with the silver button* (San Marino 1999)
- O'Connor, J.E., *Image as artifact. The historical analysis of film and television* (Malabar 1990)
- Pincus, S., *1688. The first modern revolution* (Yale 2010)
- Pittock, M.G.H., *Jacobitism* (Hampshire 1998)
- Smith, P., *The historian and film* (Cambridge 1976)

Artikelen

- Knobler, A., 'Holy Wars, Empires, and the Portability of the Past: The Modern Uses of Medieval Crusades', *Comparative studies in society and history* 2 (2006) 293-325.
- Szechi, D., 'The Jacobite Revolution Settlement, 1689-1696', *The English Historical Review* 428 (1993) 610-628.
- Sankey, M., Szechi, D., 'Elite Culture and the Decline of Scottish Jacobitism 1716-1745', *Past and Present* 173 (2001) 90-128.

Films

- 'Kidnapped' door Ivan Passer (Verenigde Staten 1995)
- 'Kidnapped' door Brendan Maher (Groot-Brittannië 2005)

Internet

- YouTube, 'Balkenende VOC mentaliteit' (versie 3 juni 2009)
<http://www.youtube.com/watch?v=mBN8xJby2b8> (12 januari 2011)

- R. van der Kloor, 'Speech Obama was een van de beste ooit' (versie 29 augustus 2008), <http://www.elsevier.nl/web/10201263/Nieuws/Politiek/Speech-Obama-was-een-van-de-beste-ooit.htm?rss=true> (12 januari 2011).
- The New York Times, 'Barack Obama's Acceptance Speech' (versie 28 augustus 2008) http://www.nytimes.com/2008/08/28/us/politics/28text-obama.html?pagewanted=6&_r=3 (12 januari 2011).